A RÁDIÓ MELLETT

A kör négyszögesítése

Ha egy mai rendező a színpadi teret egy képzeletbeli vonallal két részre osztja és azt sugallja a nézőnek, hogy a képzelt vonaltól balra meg jobbra két különböző helyszín látható: azt mondjuk, érdekes, absztrakt rendezői megoldás. *Katajev* a harmincas években *A kör négyszögesítése* című komédiájának szereplőivel csináltatja ugyanezt, de ők nem az absztrakt színpadi teret osztják ketté, hanem egyetlen közös társbérleti szobájukat. Mégpedig azért, mert nősülni akarnak és ugyebár a fiatalasszonyok mégsem alhatnak férjük barátjával egy szobában. Az absztrakt színpadi megoldásból tehát egy telivér, a valóságban gyökerező, társadalmi komédia alapszituációja válik Katajev keze alatt.

A korszerűsített molière-i bonyodalmakon gördülő komédia azonban nem egy helyszínrajzzal, hanem négy figurájának tudatállapotával jellemez egy társadalmi gyermekbetegséget: szocialista erkölcsnormák dogmává merevedését. A darabban kialakuló szerelmi négyszög — természetesen mindenki a másik fél párjával találja meg a boldogságot — kényelmetlenül polgári szituáció, ahogy az egyik fél precízen és mulatságosan megfogalmazza: »A családi boldogság újratermelése más elvtársak családi boldogságának rovására: ez nem etikus«. Négyöknek ebből a szituációból kell kimászniuk, de a boldogság ára, az író szereplői számára készített tűzpróbája: le kell mondaniuk erről a készen kapott, mindig idézhető és alkalmazható, tehát kényelmes és ezért kispolgári morális dogmatizmusról. Merev normáikat át kell váltaniuk az élet elevenségére. Azaz gondolkozniuk és dönteniük kell.

Mindez rendkívül mulatságosan, a komédiába oltott szatíra jegyében zajlik. Az idézett mondatból az is kiderül, hogy az író többek között a nyelvi és stílusparódia eszközeivel él, továbbá kiderül, hogy *Csoma* Sándor sok invencióval, a magunk »nyelvi« tapasztalatait is beledolgozva — fordította a darabot. A Rádiószínház előadását, melyet a szépen teljesedő *Szovjet drámaciklus* újabb bemutatójaként hallhattunk, *Gál* István rendezte: frissen, ötletesen, kiagyalt effektusoktól tartózkodva inkább hagyta, hogy a történet a maga természetességében peregjen; csupán néhány elrejtett, nem tolakvó vonással jelezte a darab történetiségét, múlt-atmoszféráját. A négy főszereplő — *Domján* Edit, *Hacser* Józsa, *Fülöp* Zsigmond és *Bodrogi* Gyula — nagy kedvvel komédiázott, de frissítő lendületükben nem mulasztották el, hogy egyéni, jófzű karaktereket formáljanak.

A Táltosfiú

Az 1942-ben meghalt *Oláh* Gábor, a »debreceni költő«, Ady és Móricz nemzedéktársa volt. Nem szerette Debrecent, valami görcsös szorongással mégis odakötötte életét. Nyugtalan és görcsös egyéniség volt, keserű elégedetlenségben élt haláláig. A hivatalos irodalompolitika börzéjén rosszul jegyezték, mégis, amikor lehetett, kihasználva néhány zavaros eszméjét, kijátszották Ady ellen. Roppant munkavágy dolgozott benne: a rádió emlékműsorából döbbenten hallottam, hogy hagyatéka, nagyrészt kéziratban, száz kötetre való anyagot tartogat, és hatvanegy drámát írt életében. A lefojtott keserűség, a ki nem futott pálya, a dühödten vállalt vidékiség gyűlhetett fel benne ekkora írói szorgalommá. A mai irodalmi köztudatban szinte nem is létezik, irodalomtörténeti helyét még nem foglalta el. Ez a felmérés, értékelés, elhelyezés mostanában kezdődik.

A halálának huszonötödik évfordulóján elhangzott emlékműsor írója és összeállítója, *Taar* Ferenc, e felméréshez adott érdekes iniciatívákat. Végigtekintett Oláh Gábor pályáján, felidézhető portrét festve az íróról. Módszere eredeti és érdekes: Oláh Gábor képét ő rajzolja ugyan, de az író kezével, naplórészleteit idézve, s így mintegy az önportré szuggesztióját keltve.

Azt hiszem, nemcsak az én gyarlóságom: nem tudom vagy nehezen tudom elhelyezni magamban Oláh Gábor működését. De a rádióban elhangzott verseiből megütött egy sor: »Kosztolányi metszett gégéje repedt trombita föld alatt.« Szubjektív jelzésrendszerem ilyenkor riadót jelez: az ilyen erős sorokat nem lehet elfelejteni. És az ilyen erős sorok nem esetlegesen pattannak elő, érlelő organizmus van mögöttük. Ezt az organizmust fel kell deríteni.

Görgey Gábor

NAPLÓ

Június 27

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kulturális delegációja, amely Cson Bjong Csol, a KNDK kulturális kapcsolatok bizottságának alelnöke vezetésével megtárgyalta és aláírta az 1967—68. évi magyar—koreai kulturális együttműködési munkatervet, vasárnap elutazott Budapestről. A delegációt a Ferihegyi repülőtéren Demeter Sándor, a Kulturális Kapcsolatok Intézetének alelnöke búcsúztatta.

✦

Szokolay Sándor Vérnász című operáját adta elő a pöstyéni zenei fesztivál keretében a Kassai Opera társulata. Az előadáson vendégszerepelt Komlóssy Erzsébet, a budapesti Operaház szólistája.

♧

A dunántúli színházak vendégjátékát rendezik meg a Győri nyár, 1967 rendezvénysorozatának keretében. Vasárnap a Pécsi Nemzeti Színház mutatta be Brecht Koldusoperáját, július 1-én a komarnói magyar területi színház tagjai lépnek fel, július 9-én a kaposvári Csiky Gergely Színház, majd július 15-én pedig a veszprémi Petőfi Színház vendégjátékára kerül sor.

✉

Falaidnál, szülőházám címmel új műsort mutat be *június 28-án, az országos forradalmi tábortüzek meggyújtása estéjén a győri Garcia Lorca Irodalmi Színpad.*

◉

A fiatal operaénekesek versenyének második fordulója 41 versenyző részvételével szombaton Szófiában megkezdődött. A fiatal művészeknek egy-egy áriát kell énekelniük a XVII—XVIII. századbeli és a XIX—XX. századbeli operákból.

Bartók Béla Csodálatos mandarin című táncjátékával *nyitják meg a franciaországi Baux balettfesztiválját. Programján szerepel még Darius Milhaud A világ teremtése, Alan Hovhaness A tér játéka és Francois Bayle A pillantás* című *balettje.*

♀

»Juhász Gyula a forradalmakban« című monográfiája alapján hétfőn folytatta le a Tudományos Minősítő Bizottság Péter László szegedi irodalomtörténész kandidátusi vitáját az Akadémián. A bíráló bizottság a disputa után egyhangúan javasolta Péter Lászlót az irodalomtudományok kandidátusává.

≈

Borsos Miklós szobrászművész Heltai Jenő síremlékén dolgozik.

Véget értek az orosz és szovjet drámai hét bemutatói

A vidéki színházak orosz és szovjet drámai hete alkalmából Debrecenben vasárnap ankétot tartottak, amelyen *Szilágyi* János, a Művelődésügyi Minisztérium főelőadója *a mai szovjet drámáról* tartott előadást. Este a Csokonai Színház Giricz Mátyás rendezésében bemutatta Visnyevszkij: Optimista tragédia című színművét.

Hétfőn este befejeződött a bemutatók sorozata. A vidéki színházak fesztiváljának eredményhirdetésére kedden kerül sor, amikor *Both* Bélának, a Nemzeti Színház igazgatójának elnökletével a zsüri meghozza döntését.

A magyar reformkor előfutára

H. Balázs Éva könyve Berzeviczy Gergelyről

A tudományban a műfajok éppúgy módosulnak: elavulnak, megújulnak, cserélődnek, mint a szépirodalomban. A tudományos irodalom nem egy megfigyelője gondolhatta az utóbbi két évtized termése alapján, hogy a feldolgozásnak az a módja, ami egykor az »élete és kora« vagy »élete és művei« címet viselte, megújíthatatlanul elavult. Mai tudományosságunk mindenekelőtt az elveket, a szempontokat, az uralkodó fejlődési tendenciákat igyekezett tisztázni, s eme törekvés mellett óhatatlanul kevesebb figyelmet szentelt az egyéniség és a kor, a műveltség és a politikai cselekvés dialektikájának, noha nyilvánvaló, hogy csak ennek feszültségében ábrázolható hűen a politika, a publicisztika vagy az irodalom nagy személyiségeinek élete és működése.

H. Balázs Éva történetíróról érdemétől még messze járnánk, ha egyszerűen azt állapítanánk meg róla, hogy *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763—1795)* (Akadémiai Kiadó, 1967) című monográfiájával új életre keltett egy már-már halottnak hitt historiográfiai műfajt, de talán legalkalmasabban innen indulhatunk ki, ha teljesítményét és kutatásainak eredményeit summázni akarjuk.

Az »élet és a kor« hagyományos keretébe beleillik, hogy a szerző megnyugtatóan tisztázza: Berzeviczy nagyon jól ismerte a Reformátorok Társaságának kátéját, és tagja volt Martinovics szervezetének. Erről korábban is hangzottak el sejtések, csak éppen bizonyítékok nem. De sokkal inkább új és követésre méltó, ahogyan megállapítását Balázs Éva levezeti: Berzeviczy Gergely gyermekkori környezeténél, göttingai tanulmányi éveinél kezdi el, hivatali pályáján és kiterjedt baráti körében gondos elemzésén át folytatja, s közben olyan látszólag »lényegtelen« tényezőket von be tárgyalásába, mint hogy milyen természetű, tartalmú akták mentek keresztül a kezén a helytartótanács irodájában.

II. József évtizedéről, az 1790—91-i országgyűlésről és a Martinovics-perről régi s újabb feldolgozásokból vagy forráskiadványokból eddig is sokat tudtunk; beszéltünk a gazdag középnemesség kulturális és politikai jelentőségéről, a szabadkőművesség fontosságáról. De ritkán jutottunk odáig, hogy ezekből az elvont társadalmi kategóriákból és eszmékből politikai magatartást és irodalmi művet hitelesen le tudtunk volna vezetni. Javarészt hiányzott ugyanis a mindennapi élet, a bonyolult emberi kapcsolatok ábrázolása, melynek keretei között a társadalmi törekvések és az eszmék harca hitelesen megvalósul.

H. Balázs Éva az olvasó elé állítja e tényezők bonyolult dialektikáját: Berzeviczy Gergely zenei készsége, szerelmei, világnézeti fejlődése, a budai olvasókabinet és az urak Habsburg-ellenes politikai kombinációi lényeget kifejezően egyesülnek, s olyan művelődéstörténetté ötvöződnek, amilyennek felvázolását régóta várja a tudományos közvélemény. Berzeviczy alakján, kultúráján, szépirodalmi kísérletein keresztül végre megértjük egyebek között az Orczy család több nyelvű irodalmi életét, megértjük egy bizonyos Hellembach Károlyné vállalkozását, aki egyetlen leányához címezve 1763-ban Lipcsében német nyelvű nevelési könyvet adott ki. Így a maga helyére állítható a Berzeviczy szervezte olvasókör szabályzatának az a »kedves toldaléka«, amely szerint »mindenki mentesül a kölcsönös udvariasság és etikett szabályai alól«, vagyis a formalitásoktól mentes eszmecsere a fontos.

A történeti anyag minden részletét megelevenítő s abból valóban minden lényegest kiemelő és értékesítő módszer tette lehetővé, hogy H. Balázs Éva, a XVIII—XIX. század fordulójának döntő jelentőségű történeti kérdéseit nagy lépéssel vitte közelebb a megoldáshoz. Hiteles és pontos képet tud adni a szabadkőművesség irányzatairól, a páholyok működéséről, az azokban folyó politikai munkáról. Tisztázza a XVIII. század végi nemesség és az értelmiség viszonyát, világosan megmondja, hogy az utóbbi réteg az árutermelő nemesség és az ehhez közel álló néhány nagybirtokos család érdekeit, törekvéseit fejezte ki. Ha ezt elfogadjuk, nem kell értelmiséginek minősítenünk a birtokai jövedelméből élő tollforgatót, az entellektüelnél viszont nem kell túlhangsúlyozni a művelődési hatások fontosságát, például a francia olvasmányokat. S ha ez így van, egyszeriben világos a kormány eljárása is, mely a Martinovics-ügy véres drámájában a titkárok per t vitte színre — a principálisok okulására. Teljesen helytálló és alaposan megindokolt a XVIII—XIX. század fordulójának történeti periodizációjára tett észrevétel. 1790-ben nincsen semmiféle komolyan számba vehető korszakhatár: a társadalom, a politika eseményei, a hétéves háború (1756—63) éveitől kezdve 1795-ig töretlen ívben követik egymást és csak a Martinovics-per jelzi a fordulatot, amely után egyesek börtönbe kerülnek, mások birtokaikra vonulnak vissza, hogy kulturális, ritkábban gazdasági téren küzdjenek a polgári átalakulásért.

A jozefinizmus alapos vizsgálata, a nemesi reformizmus és az értelmiség kapcsolatának kidolgozása teszi lehetővé azt is, hogy H. Balázs Éva összefüggést tud teremteni az 1790 körüli évek reformtörekvései és az 1820 táján kezdődő voltaképpeni reformkor között. A mozgalom megtorpanása — az a jelenség, hogy Berzeviczy és társai, a korai reformnemesség képviselőinek tevékenységében elvész a gazdasági, kulturális és politikai munka »hármas egysége« — megoldatlan kérdés a magyar történetírásban és kultúrtörténetben. A problémára évtizedekkel ezelőtt Révai József már rámutatott. A szerző Berzeviczy Gergely pályaképében bebizonyítja, hogy ez a »hármas egység« 1795-ig fennáll; joggal várhatjuk, hogy egy következő kötetben a gazdasági és kulturális irányzat századfordulói polarizálódását épp ily gondosan fogja bemutatni. Biztosíték erre egyebek között az is, hogy a nacionalista történetírásban oly sokszor elmarasztalt Kollár Ádám Ferencről és követőiről a legkevésbé sem a hagyományos nemesi álláspontról beszél, már itt szóba hozza Berzeviczy és Kazinczy viszonyának alakulását és tudományos módszerességgel tári át azt a »mindig megbecsüléssel elegyes hűvös tartózkodást«, amivel hősét eddig kezelték a magyar kultúra történetében.

Tarnai Andor

Franciaországba látogat — első alkalommal — a bolgár néphadsereg tánc- és énekegyüttese. Turnéja július 1-től augusztus 15-ig tart.

MÁR CSAK
4 NAPIG
VÁSÁROLHAT KÖNYVSORSJEGYET
Húzás: július 2-án

Július 8-án nyílik meg

A HOLLAND MESTERMŰVEK KIÁLLÍTÁSA A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

Holland mesterművek a XVII. századból címmel reprezentatív tárlat nyílik meg július 8-án a Szépművészeti Múzeumban. Az augusztus végéig nyitva tartó kiállításon a holland festészet »arany évszázadá«-val ismerkedhet meg a közönség. Az anyagot részben a Szépművészeti Múzeum képeiből, 33 darabot pedig a varsói Nemzeti Múzeum képtárából válogatott ki a tárlat rendezője, dr. *Czobor* Ágnes művészettörténész.

A tárlat középpontjában természetesen a század legnagyobb mestere, Rembrandt munkássága áll. Művészetét több alkotás is reprezentálja. Köré csoportosul az anyag többi része; felvonulnak a mester művészetét megelőző irányzatok és bemutatják a Rembrandt utáni korszak festészetének legjelentősebb alkotásait is. Rembrandttól három kép szerepel majd a tárlaton: a Varsóból kölcsönzött *Marten Soolmans* képmása, és a korai korszakából származó két Budapesten őrzött festmény, a *Kincsrejtő* és a *Mészárszék*. Nagy érdeklődésre tarthat számot még a *Saskia* című portré is, amelyet egy Rembrandt iskolájához tartozó művész készített. A tárlat érdekessége lesz még két híres holland festmény, a *Pipára gyújtó fiú* és a *Parazsat fújó fiú* »találkozása« is. A előbbi a korszak egyik legnevesebb mesterének, H. Terbruggennek a műve, a másik J. Lievens alkotása. A Terbruggen-képet az egri képtárban őrzik, Lievens festményét pedig Varsóból küldték el a Szépművészeti Múzeum tárlatára.

A Szépművészeti Múzeum nemzetközi kapcsolatai tovább bővülnek a következő esztendőben is. 1968-ban négy ország: Magyarország, Lengyelország, az NDK és Csehszlovákia összefogásával nagyszabású kiállítást állítanak össze *a velencei festészet* legszebb alkotásaiból és a tárlatot mind a négy országban bemutatják majd Varsó, Drezda, Prága, Budapest sorrendben.

Magyar művészek a Larousse minilexikonjában

Valahányszor külföldi művészeti lexikon kerül a kezünkbe, akarva, nem akarva, elsősorban a magyar mesterneveket böngésszük. Rendszerint hiába. Többször tettük szóvá e hasábokon is, a nyugati művész lexikonok mostohaságát a magyar képzőművészet iránt. Értékeink említésére nem szánnak helyet, pedig a lexikon sajátos műfaja, szerepe tárgyilagos adatközlésre kötelezne, s ezen belül a magyar képzőművészet eredményeinek, jellemének körvonalazására, a jelentős mesterek életművének ismertetésére.

Most azonban megtört a jég s bizakodhatunk abban, hogy a szerény kezdetnek folytatása is lesz. A *Larousse* jelenkori művészetet összefoglaló, kitűnően szerkesztett, képekkel illusztrált kis lexikonában végre magyar mesternevekkel is találkozunk. A külföldön letelepedett, magyar származású művészek mellett örömmel fedeztük fel *Czóbel, Csontváry, Rippl-Rónai, Szinyei-Merse* nevét a címszavak között.

De nemcsak e négy kiemelkedő magyar művészről vett tudomást Raymond *Charmet*, a lexikon szerkesztője; 40 soros cikket szentelt a *modern magyar festészetnek* és további 33 sorban vázolja *szobrászatunk* fejlődésének történetét, kezdve a század elejétől, mint ahogy a kötet 1900-tól öleli föl korunk szerteágazó irányzatait — világviszonylatban. Helyet szorított a lexikon *népművészetünknek* is, néhány sorban tömören jellemzi a magyar népművészet eredetiségét, »mely tökéletesen kifejezi a magyar lélek képzelő tehetségét, színes, dekoratív líraiságát«.

A mindössze 320 oldalas zseblexikon biztos kritikai érzékkel tapintja ki a fejlődés erővonalait, s az arányok gondos mérlegelésével tekinti át korunk újító törekvéseit. Újszerű szempontok vezérelték és alakították ki a lexikon tematikáját. A szerkesztő előszavában utal arra, hogy a minden ország művészetéről tájékoztató cikkek célja valamiféle egészséges egyensúly megteremtése, mivel az esztétikai forradalom, a képzőművészetek megújításának törekvése világjelenség. Minden ország, minden nép vállalt bizonyos szerepet a művészetek korszerűsítésében, előbbre jutásában. Ezt a helytálló felismerést a lexikon szerkesztése következetesen valósította meg. Témakörét kiterjesztette a Szovjetunióra és a népi demokráciák képzőművészetének ismertetésére. Legjobb tudomásunk szerint ez az első ilyenirányú kísérlet, mely programszerűen tekinti át a világ képzőművészetét, helyet juttatva a múltban elhallgatott népek szerepének, értékeinek.

Ezúttal nem lehet tehát okunk a panaszra. A Larousse tekintélyével fémjelzett, nagy példányszámban megjelent, népszerű kiadvány *(Dictionnaire l'art contemporain)* utat tört az oly sokáig elhanyagolt magyar képzőművészetnek. A ránk vonatkozó cikkekben előforduló, apró tárgyi tévedések, helytelen adatok egyensúlyt nyernek azzal, hogy méltatást kapott a magyar képzőművészet néhány kimagasló egyénisége, akiknek életműve a nagy koncepciójú francia esztéta mérlegén sem találtatott könnyűnek.

Dutka Mária

Fiatalok fotókiállítása

Így látjuk életünket — írhatnák a fiatalok képeik mellé a Belügyminisztérium Közlekedési Kiállító Termében megnyitott fotókiállításon. A kiállított 150 fotó a KISZ VII. kongresszusa és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója tiszteletére hirdetett fotópályázat legsikerültebb alkotásai. Mindennapjaink elevenednek meg az elkapott pillanatfelvételeken és a gondosan komponált művészi fotókon. A remek kölyökképek, *Suli után, Csak azért is*, a teeneger kor kedvencei: *Gitár együttes, Zenészek, Beat, Magnós-klub* közelálló témák. A munka, a tanulás újszerű meglátása a *Parasztkezek, Fáradtság, Betongyár* című képekben fejeződik ki. A fiatalok állásfoglalása érződik a két, Magyarországon tanuló vietnami fiú portréján: *Vietnam, veled vagyunk!*, az egységbe rendeződött ifjúgárdisták menetén: *A párttal, a néppel.* A békés város, a műemlékkapu, a pesti fények, a nyár öröme és a téli csendélet mellett helyet követelt a háború képe is — a mai 14—26 éves fiataloknak, mint történelmi emlék elevenedik meg: *Gondolatok a háborúról* — egy plakát nyomán, *Háború* — megsárgult fotókról megismert drótsövények és deportáló vagonok.

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség központi bizottsága, a Népművelési Intézet és a Magyar Fotóművészek Szövetsége rendezte kiállításon bemutatott fotók dokumentumok: *bizonyítják a mai ifjúság sokoldalú érdeklődését*, reális szemléletét, egészséges kritikáját és tevékeny hétköznapjait.

SZÍNHÁZAK MAI MŰSORA

Állami Operaház: Simone Boccanegra (L. bérl. 10.) (7) — **Erkel Színház:** A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola operaszakos hallgatóinak év végi vizsgája (7) — **Vígszínház:** Macska a forró tetőn (7) — **József Attila Színház:** Lulu (Z. bérl. 6.) (7) — **Fővárosi Operettszínház:** Egy éj Velencében (L. bérl. 4.) (7) — **Vidám Színpad:** Nyugalom, a helyzet változatlan (fél 8) — **Kis Színpad:** Bolond vasárnap (fél 8) — **Ligeti Sátorcirkusz:** a Humberto Nagycirkusz vendégjátéka (fél 8).